

Wprowadzenie

Nazwisko Jana Flisa jest znane polskiemu środowisku geografów, dydaktyków geografii oraz szerokiemu gronu nauczycieli. Popularność tę nietrudno uzasadnić, wzięwszy pod uwagę rozliczne osiągnięcia Profesora, wynikające z rozległości Jego zainteresowań geograficznych, otwartości umysłu, umiejętności dokonywania syntezy, wewnętrznego zaangażowania, a także temperamentu. Dorobek naukowy Jana Flisa był już częściowo przedstawiany w publikacjach związanych z rocznicowymi okolicznościami. Nie sposób pominąć także opracowania poświęconego działaniom Profesora w czasie II wojny światowej oraz publikacji zawierającej rozważania odnoszące się do nauczania geografii.

W świetle tych prac osoba Profesora jawi się jako ta, którą wyróżniał szczególnie rodzaj życiowej mądrości, trafność w ocenie zdarzeń i głęboka znajomość geografii. Jan Flis, choć otwarty i życzliwy ludziom, był jednak surowy i krytyczny wobec powierzchowności, mód i intelektualnego efekciarstwa. Cieszył się powszechnym szacunkiem i estymą wśród pracowników naukowych oraz studentów. Z odejściem Jana Flisa zakończyła się w geografii, a zwłaszcza w kształceniu geograficznym, epoka autorytetów, ogarniających całość geografii, a nie tylko wąską specjalizację oraz twórczo wiążących tradycję myśli geograficznej i ideały z potrzebami ich praktycznej weryfikacji.

Mimo upływu lat problemy podnoszone przez Jana Flisa, szczególnie w odniesieniu do procesu przygotowania kandydatów do zawodu nauczyciela geografii, nie straciły na aktualności i mogą być kanwą do rozważań nad współczesnymi obszarami empirycznych badań oraz teoretycznych refleksji w dydaktyce geografii. Świadectwem wartości idei, proponowanych rozwiązań koncepcyjnych oraz praktycznych Jana Flisa w geografii i edukacji geograficznej jest ich stała obecność w literaturze naukowej, na wykładach akademickich, w programach i podręcznikach szkolnych, a także w toczonych polemikach naukowych. Setna rocznica urodzin Jana Flisa, która minęła 20 lipca 2012 roku, stała się okazją do ponownego dyskursu o geografii, kształceniu geografów oraz dalszych możliwościach rozwoju dydaktyki geografii.

Zakład Dydaktyki Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, którego wieloletnim pracownikiem był Profesor oraz Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Geograficznego zorganizowały w dniu 29 września 2012 roku w Krakowie sesję naukową pt. *Współczesne obszary badań dydaktyki geografii*. Sesja ta, ze względu na treść prowadzonych dyskusji i swoją formułę, stanowiła wyraz uznania dla dokonań naukowych i organizacyjnych Jana Flisa na polu geografii i dydaktyki geografii. Jednocześnie stała się inspiracją dla wznowienia rozważań o miejscu, celach

i zadaniach współczesnej dydaktyki geografii w obliczu zmian zachodzących w geografii jako nauce, a także o aktualnych wyzwaniach stawianych edukacji i związanych z nimi modelami kształcenia geografów oraz nauczycieli geografii.

Większość artykułów zgrupowanych w dwóch częściach niniejszego tomu przygotowano w wyniku dyskusji przeprowadzonych podczas wspomnianej sesji. Prace znajdujące się w pierwszej części przybliżają postać Jana Flisa w kontekście uwarunkowań rodzinnych, społecznych, politycznych, w jakich kształcił się i prowadził działalność naukowo-dydaktyczną, a także zawierają refleksję oraz ocenę Jego koncepcji geografii szkolnej i akademickiej. Część druga obejmuje artykuły poświęcone prezentacji wyników badań empirycznych i studiów teoretycznych z zakresu wybranych problemów współczesnej dydaktyki geografii w Polsce i Europie.

Krystyna Banaśkiewicz-Cabaj i Waław Cabaj, wykorzystując materiały będące w posiadaniu Rodziny Profesora, Instytutu Geografii oraz dotychczasowe publikacje o Profesorze, ukazali szczegóły zainteresowania Jana Flisa studiami nauczycielskimi i geografiami, Jego działalność naukową oraz zaangażowanie organizacyjne dla rozwoju geografii i jej dydaktyki. Jednym z efektów tych prac była koncepcja nauczycielskich studiów w WSP w Krakowie, której szczegółową analizę zaprezentowały Danuta Piróg i Mariola Tracz. Autorki w sposób pogłębiony odniosły się do istoty przygotowania do zawodu nauczycielskiego, wprowadzania nowych form kształcenia, tj. ćwiczeń polowych oraz relacji między kształceniem geograficznym a pedagogicznym. Dokonania Profesora w zakresie dydaktyki geografii, zwłaszcza Jego wkład w skierowaniu dydaktyki geografii na nowe tory – dydaktykę treści i kształcenie kadry zajmującej się profesjonalnie dydaktyką geografii, rozważyła Mariola Tracz. Kolejny, bardzo istotny element działalności Jana Flisa, którym było zainicjowanie jedynych dotychczas uruchomionych w kraju studiów doktoranckich z dydaktyki geografii, wypracowanie koncepcji i programu tych studiów, przybliżyła Michalina Lubelska. Tę część zamykają refleksje Marii Zofii Pulinowej i Sławomira Piskorza, ukazujące Jana Flisa jako nauczyciela – mistrza i przełożonego. Uzupełnienie pierwszej części stanowi analiza publikacji Jana Flisa znajdujących się w zbiorach Biblioteki Instytutu Geografii UP w Krakowie opracowana przez Agnieszkę Świętek oraz pełny zestaw bibliografii Jana Flisa (również tych, które ukazały się po jego śmierci) przygotowany przez Krystynę Cabaj-Banaśkiewicz.

Prace w drugiej części tomu zostały poświęcone wybranym kluczowym problemom badań podejmowanych obecnie w dydaktyce geografii. Jednym z nich jest z pewnością koncepcja kształcenia kandydatów do zawodu nauczyciela geografii odpowiadająca współczesnym wyzwaniom. Wiktor Osuch zaprezentował wyniki badań dotyczące pedagogizacji nauczycielskich studiów geograficznych na tle zmian koncepcji kształcenia nauczycielskiego wynikających z przyjętej Deklaracji Bolońskiej, podejmowanych przez ministerstwo rozwiązań prawnych i ich adaptacji w Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Równie istotnym zagadnieniem jest wypracowanie strategii doskonalenia i doksztalcania nauczycieli geografii w obliczu nieustających zmian strukturalnych i programowych, zachodzących w edukacji oraz procesu upowszechnienia się technologii informacyjno-komunikacyjnej w nauczaniu i uczeniu się. Danuta Piróg i Renata Jania przedstawiły wyniki badań empirycznych ukazujące ofertę szkoleniową, adresowaną do nauczycieli, przygotowaną przez różne placówki w kraju. Szczegółowej analizie poddano motywy wyboru, stopień aktywności i preferencji nauczycieli geografii w zakresie doksztalcania

i doskonalenia zawodowego oraz samoocenę wpływu podjętych działań na profesjonalizację zawodową. Kolejnym polem zainteresowania współczesnej dydaktyki geografii jest efektywność kształcenia geograficznego na różnych poziomach nauczania. Wprowadzenie egzaminów zewnętrznych pozwoliło na monitorowanie tego procesu pod względem ilościowym i jakościowym. Opracowanie Jana Wójcika, ukazujące wyniki analizy statystycznej i dydaktycznej zadań zawartych w arkuszach maturalnych z geografii w latach 2005–2011, wpisuje się w tą tematykę badań.

Rozliczne wyzwania stawiane dydaktyce geografii nie odnoszą się wyłącznie do sytuacji w Polsce, ale występują w wielu innych krajach. W kolejnych artykułach zawarto egzemplifikacje tych nowych obszarów prac teoretycznych i empirycznych w Czechach, Słowenii i Rosji. Petra Karvankowa zaprezentowała współczesne trendy w rozwoju dydaktyki geografii w Republice Czeskiej ich odzwierciedlenie w programach nauczania geografii. Tatjana Resnik Planinc przedstawiła historyczne uwarunkowania rozwoju nauczania geografii i studiów geograficznych oraz aktualne wyzwania dla dydaktyki geografii w Słowenii, wynikające z realizacji Procesu Bolońskiego. Solomin i Wiaczesław Sukhorukowie dokonali analizy wybranych treści o geografii Rosji pod kątem i adaptacji dla potrzeb edukacyjnych.

Wszystkie opublikowane opracowania teoretyczne i empiryczne wydają się być czytelnym dowodem na ciągłą aktualność poglądów J. Flisa, tak na proces kształcenia geograficznego na różnych szczeblach edukacji, jak i na koncepcję przygotowywania się do pracy w zawodzie nauczyciela. Jak więc wytłumaczyć uwidaczniające się w praktyce nauczania-uczenia geografii odchodzenie od wskazywanych przez Jana Flisa rozwiązań, np. w zakresie kształcenia umiejętności formalnych poprzez treści geograficzne? Dlaczego koncepcja kształcenia nauczycieli geografii podąża w kierunku coraz większej specjalizacji, a nie ku całościowemu kształceniu „geograficznych omnibusów”, które lansował Jan Flis? Wreszcie, z jakiego powodu pozycja geografii szkolnej (i akademickiej) w strukturze innych przedmiotów szkolnych (dyscyplin geografii), o którą tak walczył J. Flis, ulega coraz większej marginalizacji?

Odpowiedź na te pytania nie jest prosta. Wiele zmian zachodzących we współczesnej kulturze, gospodarce oraz życiu społecznym i politycznym implikuje w odniesieniu do edukacji nowe wyzwania, którym nie zawsze jest w stanie sprostać teoria i praktyka nauczania-uczenia się geografii. Równocześnie jesteśmy świadkami publicznych wypowiedzi przedstawicieli świata nauki reprezentujących inne dyscypliny, którzy podważają sens istnienia geografii jako dyscypliny naukowej, co dodatkowo utrudnia starania dydaktyków geografii, nauczycieli i części geografów o przywrócenie należnego miejsca geografii w szkole, a także odbudowanie w świadomości społeczeństwa przekonania o ważności zagadnień poruszanych na lekcji geografii.

Redaktorzy i Autorzy tomu mają nadzieję, że zawarte w nim artykuły będą okazją do ożywienia dyskusji nad wizją współczesnej geografii jako dyscypliny naukowej i akademickiego kształcenia geograficznego, koncepcją geografii szkolnej odpowiadającej na wyzwania współczesnej edukacji oraz inspiracją do inicjowania praktycznych działań na rzecz optymalizacji kondycji geografii we wszystkich wymienionych obszarach.